

ingedeeld. Toen Naarden-Bussum in 1911 zelfstandig werd, ging Hilversum hiervan deel uitmaken. In 1923 werd de bouw gestart voor een eigen kerkgebouw en drie jaar later kwam de gemeente op eigen benen te staan. Alhoewel de gemeente groeide, liep de bouw van een tweede gebouw in Hilversum Noord op een mislukking uit. Hechte contacten werden gelegd met een (Oost)Duitse zuster gemeente. In 1993 telde de gemeente 203 leden.

Elk artikel is voorzien van een literatuurlijst en een lijst van predikanten.

W. J. Dral

W. H. Lenselink, A. Pot, ed., *Professie doende van de remonstrantse religie. 375 Jaar remonstranten in Amersfoort* (Amersfoort: Remonstrantse gemeente Amersfoort, Postbus 3101, 3760 DC Soest, 1994, 152 blz., f32,50,-, ISBN 90 9007773 1).

Deze bundel is geschreven voor het jubileum van de remonstrantse gemeente Amersfoort in 1992. Bij deze gelegenheid besloot het remonstrantse deel van de kerkeraad van de nu samenwerkende Amersfoortse doopsgezinde-remonstrantse-vrijzinnig hervormde gemeente, naast andere activiteiten, om een boek te laten schrijven over de remonstranten in Amersfoort. Met zo mogelijk nadruk op het zeventiende-eeuwse materiaal.

De redacteuren W. H. Lenselink en A. Rot vertellen in hun Woord vooraf dat de intentie van dit boek is de situatie van de remonstranten in Amersfoort te beschrijven zonder aandacht te geven aan de algemene achtergrond van het ontstaan en de inhoud van het remonstrantse geloof. Daarover bestaat immers al voldoende literatuur. De huidige stand van onderzoek is onvoldoende om alle vragen te beantwoorden. Ook ontbrak de tijd om diepgaand onderzoek in de archieven van de Remonstrantse Broederschap in te stellen. Het resultaat is geen chronologisch verhaal uit één stuk, maar verschillende artikelen met een paar bijzondere aandachtspunten. Dit zijn onder andere armenzorg binnen de remonstrantse gemeenste en protestantse oecumene.

J. G. Smit schreef de eerste twee hoofdstukken, respectievelijk over Amersfoort en de remonstrantse gemeente — een overzicht van de betrekkingen tussen beide van 1619 tot in het begin van de twintigste-eeuw (11-39) — en de verhouding tot de doopsgezinden in de zeventiende- en de achttiende-eeuw (40-44). Zijn verhaal lijkt vooral voor ingewijden geschreven; is anekdotisch van aard en vormt geen afgerond geheel. De bijdragen van A. Rot, die enkele bronnen over protestantse oecumene en armenzorg binnen de remonstrantse gemeente behandelt, herhalen veel van Smits verhaal, zonder dit te verduidelijken. F. Cossee-De Wijs vertelt over het modernisme — bedoeld wordt de negentiende-eeuwse filosofische en theologische stroming — in deze remonstrantse gemeente (44-59). Helaas laat de schrijfster kansen liggen om de gemeente en haar prominente leden tot leven te brengen; bijvoorbeeld door treffende uitspraken te noteren.

Veruit het best geschreven is het hoofdstuk van W. H. Lenselink over de remonstrantse kerkgebouwen in Amersfoort. Het lukt hem door middel van één onderwerp verschillende aspecten te tonen van het leven in de Amersfoortse remonstrantse gemeente gedurende 375 jaar (61-123). Door details te geven van veranderingen betreffende de inrichting van de remonstrantse godshuizen; de verhuizingen en de financiering van nieuwe gebouwen; alsmede het gezamenlijk gebruik van het kerkgebouw met eerst de doopsgezinden en later ook de vrijzinnig-hervormde gemeente, interesseert hij de lezer voor de remonstrante religie en maakt hij de veranderingen in de geloofsbeleving door de eeuwen heen aanschouwelijk. Tot slot geeft een

aantal predikanten een impressie van hun werk in de gemeente. Dit boek bevat tevens fotomateriaal en plattegronden van stad en kerkgebouwen; de noten worden per hoofdstuk vermeld. Ook wordt een lijst van predikanten en een curriculum van de auteurs gegeven.

Deze bundel zal vooral gewaardeerd worden door de leden van de Amersfoortse remonstrantse gemeente. Jammer genoeg wordt geen toelichting gegeven op de geschiedenis en de leerstellingen van het remonstrantse geloof, terwijl de bijdragen daar wel naar verwijzen. Vervelend is ook dat de redactie verzuimd heeft om de verschillende hoofdstukken op elkaar te doen aansluiten om herhalingen te voorkomen. Wellicht had een scherper geformuleerde vraagstelling de bijdragen beter bijeen gehouden en geleid tot een interessantere benadering van de bronnen. Nu bevat het boek noch een lopend geschiedverhaal, noch een nieuwe kijk op gekozen onderwerpen als armenzorg binnen de gemeente en modernisering, en blijven de bijdragen plukjes zonder doel of samenhang. Ondanks de lage pretentie van de redactie voldoet dit boek niet aan het gestelde doel. Het remonstrantse leven in Amersfoort blijft onscherp; het zeventiende en het achttiende-/negentiende-eeuwse materiaal wordt niet gebruikt op een wijze die de bronnen tot de lezers doet spreken en het beloofde voorlopige antwoord van Smit op de vraag of de remonstranten in Amersfoort altijd tot de weigestelden behoorden, blijft onduidelijk. De algehele indruk is dat het bronmateriaal ontoereikend was, nog niet uitgezocht of dat de auteurs te weinig tijd hebben genomen voor onderzoek, interpretatie en schrijven van hun bijdrage.

L. Dessens

E. de Jong, C. Schellekens, H. Tummers, ed., *Het beeld buiten. Vier eeuwen tuinsculptuur in Nederland* (Heino-Wijhe: Hannema-deStuersfundatie, 1994, 135 blz., f39,50, ISBN 9070842 10 6).

Het beeld buiten is een aardig boek over een aardig onderwerp. Het verscheen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling van 2 juli t/m 25 september 1994 op kasteel Het Nijenhuis bij Heino. Na een inleiding volgt een keuze uit vier eeuwen tuinsculptuur, beginnend met een fraaie Triton van Adriaan de Vries (ca 1615-1617) die een onderdeel vormde van een fontein in een Deense tuin en eindigend met een 'boomsieraad' van Sonja Oudendijk uit 1993, een 'tuinkabouter' van Suzanne Hahn en een bronzen, burgerlijk, Biedermeier bankje van Irene Fortuyn, beide uit 1991. De afstand tussen een mythologische figuur en een kwasi leuke canapé buiten is cultuurhistorisch nogal groot. De auteurs, over wie overigens geen informatie in het boek staat, houden zich op de vlakte over het verschil tussen de koninklijke Triton en de kitscherige tuinkabouter.

In het eerste deel van het boek wordt op de plaats, functie en voorstelling van het tuinbeeld ingegaan. Hierna volgen hoofdstukjes over de kunstenaars, de opleiding, het atelier en de werkwijze van de beeldhouwers uit de zeventiende en achttiende eeuw en een hoofdstuk over materiaal en techniek (steen, brons, lood, gietijzer, zink, terracotta en hout). Bij de keuze van de opgenomen beelden in deel twee ligt de nadruk op de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw. Het boek eindigt met een bibliografie en een fotoverantwoording. Helaas ontbreekt een register, zodat veel van de gegevens die in de catalogusnummers verwerkt zijn, vrijwel onvindbaar worden.

Tot ver in de achttiende eeuw zijn verschillende tuinen om hun tuinsculptuur ware bezienswaardigheden geweest, wat onder meer blijkt uit de vele reisverslagen. In de loop van de